

שוב ושוב אנו מתבשרים על מעצרים של חשודים, כגון – לאחרונה - אורי לופוליאנסקי ושולה זקן, אשר "נעצרה עם נחיתתה בישראל" ("הארץ", 27.4.10). מהי מטרתם האמיתית של רוב המעצרים והאם היא מתיישבת עם החוק?

נוכח חזקת החפות, הכלל חייב להיות שאדם שטרם הוכחה אשמתו בפני בית-המשפט המוסמך יתהלך חופשי. רק במקרים חריגים ניתן להצדיק מעצר לפני הרשעה. רק במקרים חריגים שבחריגים ניתן להצדיק מעצר ממושך עד לתום ההליכים המשפטיים. שלילת חירותו של אדם, אפילו לזמן קצר, והתנאים הקשים השוררים בבית המעצר, עלולים לגרום לעצור פגיעה נפשית בלתי הפיכה. בנוסף, המעצר צפוי לגרום לקלון אפילו אם בסופו של דבר לא מוגש כתב-אישום. צריך לפקח על ההחלטות לבקש מעצר. בתי-המשפט אינם עושים זאת כראוי, אלא מאשרים כמעט כל בקשת מעצר. לעתים קרובות – בשל אופיו המקדמי של ההליך וסדרי הדין הנוהגים באשר למעצר - אין לשופטים די נתונים לדחיית הבקשה ולהסתכנות בכך שיקרו הדברים האיומים המתוארים באוזניהם על-ידי המשטרה והפרקליטות.

בניסיון לצמצם את כמות המעצרים, נחקק חוק סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה – מעצרים), תשנ"ו-1996 ונקבעו בו שלוש עילות מעצר, מסוימות ומצומצמות, שמטרתן למנוע מעצרים בלתי מוצדקים ולצמצם את כמות המעצרים: האחת – יסוד סביר לחשש לשיבוש הליכי משפט וכד'; השנייה – יסוד סביר לחשש שהנאשם יסכן את ביטחונו של אדם, של הציבור או של המדינה; השלישית – במקרים חריגים – "מנימוקים מיוחדים שיירשמו" – לצורך הליכי חקירה שלא ניתן לקיימם אלא כשהחשוד נתון במעצר. נוסף על הכרחיותה של עילת מעצר, קבועות בחוק המעצרים שתי דרישות נוספות: האחת – קיום חשד סביר לביצוע עבירה (לאחר הגשת כתב אישום נדרשות ראיות לכאורה לביצוע עבירה אשר יש בהן כדי לבסס סיכוי סביר להרשעה); השנייה – לא ניתן להשיג את מטרת המעצר בדרך אחרת, כגון שחרור בערובה, שפגיעתה בחירות קטנה יותר.

אלא שלמרבה הצער, חרף צמצום עילות המעצר שבחוק, מספר המעצרים לא קטן אלא גדל משנה לשנה וכבר הגענו לרמת שיא של כ-60,000 מעצרים בשנה. מהי מטרתם האמיתית של כל כך הרבה מעצרים? האומנם כל כך הרבה חשודים הם אנשים מסוכנים, המסכנים את שלום הציבור? האומנם כל כך הרבה חשודים צפויים לשבש את הליכי החקירה? האומנם לא ניתן לחקור מבלי לעצור? או שמא מסתירים מהציבור באמצעות הרטוריקה המשפטית עילת מעצר שונה לחלוטין, שאיננה על-פי חוק?

על-פי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, שיעור ההרשעות ב"עבירות רציניות" הגיע ל-99.9%. למעלה מ-90% מההרשעות מבוססות על הודאות (רובן בעסקות טיעון). ההודאה עדיין נחשבת על-ידי שופטים רבים ל"מלכת הראיות". זאת, למרות שבעשורים האחרונים הוכיחו בארה"ב - באמצעות השוואה בין דגימות גנטיות שנלקחו מאסירים לבין ממצאים מזירות הפשע - תופעה משמעותית של הודאות-שווא ושל הרשעות המבוססות עליהן. אנשים מודים גם במעשים שלא עשו – מסיבות מגוונות. חלקן לא רציונאליות ומבוססות על חולשות שונות של הנחקרים, וחלקן אפילו רציונאליות.

כשטועים לחשוב שההודאה היא ראייה חזקה, וכשמוכנים להרשיע על בסיסה (בצירוף "דבר מה נוסף" שלפי ההלכה עשוי להיות "קל כנוצה") לא פלא שהמאמץ החקירתי מושקע בגביית הודאות וכיווני החקירה האחרים מוזנחים. הסברים משלימים: המשטרה פועלת עפ"י קונספציה מוטעית של אשמת החשוד. מדד מרכזי להצלחת המשטרה והתביעה ולקידום חוקרים ותובעים עודנו אחוז ההרשעות. גביית הודאות היא אמצעי קל וזול. השופטים אינם פוסלים הודאות ובכך משדרים לחוקרים שהדרך של חילוץ הודאות מחשודים נכונה. השופטים מאפשרים למשטרה להשתמש באופן שגרתי במעצר בתנאים מחפירים (למרבה הצער, כזהו המעצר במדינת ישראל גם כיום) או באיום

¹ פרופ' בועז סנג'רו הוא ראש החטיבה למשפט פלילי ולקרימינולוגיה במרכז האקדמי למשפט ולעסקים.

במעצר כאמצעי לחץ על הנחקרים להודות. לבסוף, נראה שרבים עדיין זקוקים לטכס ההודאה, שבמסגרתו הנחקר כביכול מסכים לכל מה שהחברה מעוללת לו וממרק את מצפוננו.

ברצוני לומר לציבור את האמת: במטרה ללחוץ על חשודים להודות בעבירות המיוחסות להם, נוהגות המשטרה והפרקליטות באופן שיטתי לבקש מעצר ומבססות אותו על עילות מעצר שונות לחלוטין מאלו הקבועות בחוק (מסוכנות, שיבוש וכד'). על שופטי ישראל להפסיק ולשתף פעולה עם שיטה קלוקלת זו, אשר פוגעת בחשודים פגיעה קשה ומהווה בעצם ענישה לפני משפט ואשר גורמת להודאות-שווא ולהרשעות המבוססות עליהן.